DVI SESERYS

S. VILKAUJA

19-to šimtmečio pabaigoje ir 20-to pradžioje, taip vadinamam spaudos draudimo laikotarpyje, mūsų literatūroje iškilo visa eilė moterų, kurios savo kūryba praturtino gana skurdžią mūsų grožinę literatūrą. Tai buvo Žemaitė, Šatijos Ragana, Petkevičaitė-Bitė, Didžiulienė — Žmona, Puidienė — Vaidilutė, S. Čiurlionienė ir kt. Tada pradėjo rašyti ir dvi seserys — Sofija ir Marija Ivanauskytės, bet tuo pačiu Lazdynų Pelėdos pseudonimu. Jų abiejų gyvenimas, taip kaip ir jų literatūrinis palikimas, yra labai liūdnas. Vyresnioji sesuo Sofija štai kaip pati rašo savo biografijoje:

"Turėjau nelaimės užgimti tėvo dvare". Jų tėvai buvo kilę iš bajorų, bet sulenkėję. Tėvai turėjo dvarą (Paragius) Tryškių valsčiuje, Šiaulių apskrityje. Graži ir romantiška dvaro aplinka veikė jų jaunas sielas, o aplinkui girdima lenkų kalba augino jas tikromis dvaro panelėmis.

Vyresnioji sesuo Sofija gimė 1867 m. rugsėjo 16 d. Paragiuose. Nelankiusi jokios mokyklos, ji gavo išsimokslinimą namie iš savo tėvų, o skaitydama lenkišką sentimentalią literatūrą, užaugo idealia svajotoja. Tėvas Nikodemas Ivanauskas ir motina (buvusi Pečkevičiūtė) buvo labai jauni ir nepritytę ūkio reikalus tvarkyti. Namie visi kalbėjo lenkiškai. Be to, tėvas lenkiškai šiek tiek rašinėjo ir buvo dailininkas. Todėl daug įtakos mergaičių auklėjimui turėjo tėvas. Būdamas sulenkėjęs bajoras, jis apie lietuvybę, žinoma, ir nesirūpino. Jam buvo svarbiausia jo menininko karjera. Todėl dvare viskas buvo apleista, o skolos dar daugiau gyvenimą sunkino. Jieškodamas meno įkvėpimo, jis važinėjo po Vakarų Europą. Dažnai lankydavo Varšuvos bei Krokuvos muzėjus. Sofijai būnant dar tik kelių mėnesių, jie išvažiavo į Vokietiją, kur tėvas Muenchene baigė po ketverių metų Meno akademiją.

Mergaitės užaugo labai romantiškai, svajingai nusiteikusios, visai neparuoštos grumtis su gyvenimo sunkumu ir vargais. Dvaras skendo skolose, ir jų ateitis buvo apgailėtina.

Užaugusi Sofija ištekėjo už kaimyno dvarininko, kuris buvo daug vyresnis už ją, o svarbiausia — girtuoklis. Tekėdama ji svajojo atlikti garbingą žygį ir tą girtuoklį pataisyti. Ji pati sako: "Svajojau apie heroizmo darbus, tapti nupuolusio nusidėjėlio angelu išganytoju . . . " Tokių jaunatvišku svajonių vedama, ji ištekėjo už Rapolo Pšibiliausko. Tačiau gyvenime viskas išėjo kitaip. Plačiai gyvendamas ir girtuokliaudamas, jis visai nemokėjo šeimininkauti. Prasiskolinęs dar daugiau, Pšibiliauskas išvažiavo į Ameriką, kur fabrike buvo užmuštas.

Pasilikusi su trimis mažais vaikais, ji pradėjo gyvenimą iš naujo. 1903 m. ji jau buvo Vilniuje, kur užsidirbo sau ir vaikams pragyvenimą siuvinėdama rankdarbius. Vėliau ji dirbo Vileišių knygyne, Vievio vaistinėje ir kitur. Kartais buvo ir visai be darbo. Yra manoma, kad taip buvo nusivylusi gyvenimu, jog net norėjusi nusižudyti. Pažintis su P. Višinskiu ją nukreipė į literatūrą. Jis jai daug padėjo ir rūpinosi jos raštais. Lietuviškai ji buvo pramokusi iš tarnų ir buvusių baudžiauninkų vaikų. Atrodo, kad su P. Višinskiu buvo kažkas daugiau negu tik literatūra, bet jų gyvenimo keliai buvo skirtingi ir niekad nesuėjo į vieną. P. Višinskis mirė jaunas džiova, palaidotas Vilniuje, Rasu kapinėse. Paskatinimas rašyti padidėjo ir tuo, kad ji už savo kūrinius pradėjo gauti šiek tiek atlyginimo. Tada ji pasirinko Lazdynų Pelėdos slapyvardį ir, pradėjusi mažais vaizdeliais bei apysakaitėmis, parašė net ir didesnę apysaką — "Klaidą". Taip pat ir vertė iš lenkų kalbos.

Sofijai gyvenime daugiau nusivylimo suteikė jos dukters (1913 m.) mirtis, o vėliau ir — motinos. Pasaulinio karo metu ji gyveno Paragiuos, bet vėliau vėl nuvažiavo i Vilnių, kur prasidėjo jos skurdžiausios gyvenimo dienos. Ji vaikščiojo apiplyšusiais drabužiais, gyveno skurdžioje landynėje, avėjo klumpėm. Čia jos likimu susirūpino prel. M. Krupavičius, kuris jai parūpino iš Lietuvos komiteto maisto ir tinkamesnę vietą gyventi. Bet ji maistą išdalindavo kitiems, į geresnį butą nėjo. Nusilpusi nuo bado ir skurdo, ji susirgo džiova. Tada sugrįžo į Paragius, kur dar tebegyveno jos senukas tėvas. Prel. M. Krupavičiaus rūpesčiu jai vyriausybė paskyrė pensiją, bet ji neilgai tuo džiaugėsi. Mirė 1926 m. kovo 15 d.

Apie savo gyvenimą ji parašė: "Visas mano gyvenimas — tai varginga aklojo klajūnė . . . Kad gyvenimas būtų knyga, tai iš savųjų išplėščiau visus lakštus, sudeginčiau ir pelenus pavėjui pabarstyčiau."

Jaunesnioji Sofijos sesuo Marija gimė 1872 m. gegužės 15 d. Augo taip pat kaip ir jos vyresnioji sesuo. Lenkiška aplinka, lenkiškų romanų skaitymas turtino jos pasaulį. Mokėsi muzikos, rankdarbių. Užaugus gavo darbą Varšuvoje, kur jos teta turėjo moteriškų drabužių siuvyklą. Vėliau persikėlė į Petrapilį, kur dirbo lenkų skaitykloje.

Lietuvių Enciklopedijoje apie ją parašyta:

"Išėjusi iš lenkiškos — bajoriškos aplinkos ir ją palikusi, negalėjo betgi sutapti nei su valstiečiais lietu-

GABRIELĖ PETKEVIČAITĖ

1961 — 1943

(nutrauka daryta 1880 m.)

viais, nei su lietuviais intelektualais, pasilikdama gyvenimo paraštėje" (L. E., T. 24).

Jos gyvenimo sąlygos šiek tiek pasikeitė, kai ji ištekėjo už gudų rašytojo ir visuomenės veikėjo Vaclovo Lastausko ir susilaukė šeimos. V. Lastauskas buvo žymus gudų veikėjas. Vilniuje jis redagavo gudų laikraštį, turėjo net savo leidyklą. Yra išleidęs knygų, vadovėlių, žodyną. Jis net buvo įėjęs į Lietuvių Tarybą, kaip gudų atstovas. 1927 m. jis išvažiavo į Gudiją ir dirbo jų Mokslo Akademijoje. 1929-30 m., kai Gudijoje prasidėjo tautiškai nusistačiusių intelektualų areštai, jis buvo suimtas ir mirė koncentracijos stovykloje.

Senatvėje Marija Lastauskienė gyveno Kaune pas dukterį Stasę Matulienę, kuri motiną globojo iki pat mirties. Valdžia rašytojai buvo paskyrusi nedidelę pensiją. Dukra taisė ir jos raštų kalbą, kai motina pradėjo rašyti lietuviškai. Be to, ji ir pati yra išleidusi romaną — "Prie nykstančių gairių". Tačiau josios kūryba didesnės reikšmės neturėjo. Marija Lastauskienė, sulaukusi senatvės, mirė Kaune 1957 m. liepos 19 dieną.

Rašyti ją paragino sesuo Sofija ir P. Višinskis. Pradžioje rašė lenkiškai. Kadangi Sofija jau buvo žinoma ir net už savo kūrybą gaudavo honorarą, tai ji jaunesnės sesers apysakaites išversdavo į lietuvių kalbą, ištaisydavo klaidas, išlygindavo stiliu ir atiduodavo spaudai Lazdynų Pelėdos vardu. 1908 m. "Viltyje" buvo išspausdintas pirmasis M. Lastauskienės pavarde vaizdelis — "Auka", bet jokio visuomenės dėmesio nesusilaukė. Tada ji visus savo kūrinėlius atiduodavo Sofijai.

Lazdynų Pelėdos paslaptį atidengė Nepriklausomybės laikais (1929 m.) Liūdas Gira, parašydamas "Židinyje" straipsnį, kad tuo slapyvardžiu rašė abi seserys.

Mirus Sofijai, Marija savo pavarde išleido daugiau kūrinių, kaip: "Radybos" (1930 m.), "Iki mirties" (romanas, 1939 m.), apysaką "Dovana" (1946 m.) ir kt.

Kuriuos kūrinius parašė Sofija, o kuriuos Marija, yra gana sunku atskirti, nes kaikurių apysakaičių gerai nebeprisiminė nė pati Marija. Bet mūsų literatūros istorikai tvirtina, kad apie kaimą daugiau rašė Sofija, o apie miestą — Marija.

Pačios M. Lastauskienės tvirtinimu jai priklauso: Naujasis takas, Burtininkė, Pavasario rytmetį, Vanka, Paša, Kazematų sapnas, Pirmoji tarnystė.

Sofijai — Ir pražuvo kaip sapnas, Motulė paviliojo, Sugriautas gyvenimas, Klajūnas, Našlaitė, Džiugas, Stebuklingoji tošelė.

Didžiausią ir reikšmingiausią literatūriniu požiūriu apysaką "Klaidą" yra parašiusi vyresnioji sesuo Sofija.

Nepriklausomais Lietuvos laikais Lazdynų Pelėdos raštų buvo išleista penki tomai. Tačiau 1955 m. išėjo iš spaudos jau septyni tomai, iš kurių šeštąjį tomą sudaro vien M. Lastauskienės kūryba.

Savo mažesniuose vaizdeliuose ir apybraižose abi seserys daugiausia aprašė kaimo ir dvaro buities gyvenimą. Čia joms geriausiai ir sekėsi, nes abi augusios dvare, tą gyvenimą puikiai pažino. Apie dvarą jodvi atsiliepė labai neigiamai. Jos matė, kaip nusi-

SOFIJA PŠIBILIAUSKIENĖ

1867 — 1926

*

* *

LAZDYNŲ PELĖDA

* *

*

MARIJA LASTAUSKIENĖ

1872 — 1957